

Spectrum maakt deel uit van Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv
Amstelplein 34
1096 BC Amsterdam

*Ter herinnering aan mijn ouders
John en Kate Drayson*

© 2026 Elizabeth Drayson
© 2026 Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, Amsterdam

Eerste druk maart 2026

Vertaling: Martine Both en Margreet de Boer
Omslagontwerp: Paul Pollmann
Oorspronkelijke uitgever: Picador
Originele titel: Crucible of Light
Kaarten: ML Design
Register: Jorrit Wouters
Opmaak: Elgraphic

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

ISBN 978 90 00 38626 0
ISBN 978 90 00 38627 7 (e-book)
NUR 680

www.spectrumnonfictie.nl

Inhoud

<i>Lijst van illustraties</i>	13
<i>Kaarten</i>	17

Introductie: perspectief in verleden en heden	23
---	----

DEEL I DE OPKOMST VAN DE HALVE MAAN IN EUROPA

1	Vuur, hout en steen: een feniks herrijst	47
2	De koning en de slaafgemaakte: Roderik, Tariq en de Grote Slag van 711	63
3	Vijandige taal: de fabricatie van het anders-zijn	77
4	Stad van verlichting: Córdoba	93
5	Een dubbelzinnige ruimte: de Grote Moskee	109
6	De wegen naar verlichting: boeken, geleerden en de zoektocht naar kennis	123
7	Sicilië: kruispunt van beschavingen	137

DEEL II HET AFNEMEN VAN DE HALVE MAAN: VEROVERINGEN, KENTERINGEN EN VERZOENINGEN

8	Oorlogsnomaden: christelijke helden, moslimpuriteinen	161
9	Sevilla: stad van triomf en transitie	179
10	Parade des doods: kruistochten, veroveringen en kolonisatie	201
11	Een ruimte vol raadsels: de kathedraal van Chartres	221
12	Het licht uit het oosten: vertaling en overdracht	233

13	Granada: een plaats met een lotsbestemming	251
14	1492: een jaar dat de wereld veranderde	271

DEEL III

DE EEUWIGE STAAT: HET ISLAMITISCHE RIJK VAN DE OTTOMANEN IN EUROPA

15	Bewakers van het verleden, architecten van de toekomst: de opkomst van de Ottomanen	289
16	Istanboel: stad met vele betekenissen	309
17	Handeldelende titanen: economisch verkeer en conflicten tussen Venetië en Constantinopel	329
18	Een bouwstijl van macht en geloof: de Michelangelo van de islam onder Suleiman de Magnifieke	347

DEEL IV

ANGST EN FASCINATIE: LEVEN EN CULTUUR VAN DE ISLAM IN EUROPA NA 1492

19	Een verraden bevolkingsgroep: de Spaanse Moren en de onderdrukking van de islam in West-Europa	369
20	Buiten de orde: soefi's, slaafgemaakten en piraten	389
21	Een niet-erkende schuld: de nalatenschap van de islam aan de Europese renaissance	407
22	Koffie, tapijten en tulpen: De turkomanie in West-Europa	423

DEEL V

DE ROLLEN OMGEDRAAID: CHRISTELIJK EUROPA KRIJGT DE OVERHAND

23	De Ottomanen gestopt: de strijd om West-Europa	441
24	Wisseling van de wacht: de koloniale veroveringen	459
25	Reisverhalen uit het oosten: de koloniale minachting voor en de aantrekkingskracht van de islamitische cultuur	479

DEEL VI

DE VERDUISTERING EN HET HERRIJZEN VAN DE STER EN DE HALVE MAAN

26	Vergane glorie: het Ottomaanse Rijk overmeesterd	501
27	Breken met het islamitische verleden: Mustafa Kemal Atatürk en het nieuwe Turkije	517
28	Voetafdrukken van de islam: voorbeelden van vijandigheid, hybriditeit en harmonie	533

DEEL VII

DE SMELTKROES VAN LICHT

29	De toekomst van Europa vormgeven	553
	Dankwoord	569
	Bibliografie	571
	Noten	595
	Register	617

4. Oostenrijk-Hongarije in 1910

INTRODUCTIE

PERSPECTIEF IN VERLEDEN EN HEDEN

‘Christen en moslim spelen een partij schaak’, uit het *Libro de los juegos* van Alfons x, folio 64r, tussen 1251 en 1285.

‘De enige plicht die we aan de geschiedenis hebben,
is haar te herschrijven.’

Oscar Wilde

Koningsgambiet

Deze geschiedenis begint met een afbeelding, een middeleeuws miniatuur geschilderd in stralend indigoblauw, vermiljoen en oker, die voorkomt in een verlucht manuscript dat bekendstaat als het *Libro de los juegos* (Boek der Spelen). Het boek werd lang geleden in opdracht van koning Alfons x de Wijze van Castilië gemaakt en in 1283 voltooid in zijn scriptorium in Toledo. Het bevat de oudst bekende beschrijvingen van uiteenlopende bordspelen, waaronder dobbelen en schaken. Op het eerste gezicht denk je misschien dat het miniatuur de afbeelding is van twee krijgers die op het schaakbord hun aanvalsstrategie uitwerken. Ze zitten in een Arabische legertent, het oorlogsvaantje wappert aan de piek, buiten de tent staan twee speren binnen handbereik en een van de mannen draagt een zwaard. Aan het eind van de dertiende eeuw, toen de afbeelding werd geschilderd, streden christenen en moslims op het Iberisch Schiereiland om grondgebied en heerschappij in een conflict dat bekend werd als de *Reconquista*, waarbij Spaanse katholieke legers streden om het land te heroveren dat zij, zoals zij het zagen, vijfhonderd jaar daarvoor waren kwijtgeraakt aan de islam. De visuele referenties aan oorlogsvoering worden weerspiegeld door het schaakspel, een van de oudste manieren om de strategie van een oorlog te oefenen. Het spel

werd in Spanje eerder gespeeld dan waar dan ook in Europa, sinds hun komst in de achtste eeuw door Spaanse moslims en sinds het begin van de tiende eeuw door Spaanse christenen en joden. Het spel kwam uit het oude India en de oorspronkelijke stukken waren een weergave van de eenheden van het Indiase leger: soldaten te voet, soldaten te paard, strijdagens met gewapende soldaten en olifanten. De infanterie, de pionnen, werden op het schaakbord, net als in de echte wereld, aangevoerd door de koning en zijn hoogste minister, zijn vizier. Sommigen zijn van mening dat het spel was gebaseerd op de veldtochten van Alexander de Grote in Perzië, waar zijn squadrons werden opgesteld in blokken van 64 vierkanten, het aantal velden op een schaakbord. Het Indiase spel vond vanuit islamitisch Spanje, waar de openingszetten romantische namen hadden als zwaardopening, fort van de farao en koningsgambiet, zijn weg naar de rest van Europa. De olifant werd in het christelijke schaakspel vervangen door de bisschop, een belangrijke persoon in de middeleeuwse Kerk, terwijl in het Spaans-islamitische schaakspel het equivalent niet meer was dan een *alfil*, een schaakstuk zonder verdere betekenis. Het boek van koning Alfons, vertaald en samengesteld met gebruikmaking van Arabische manuscripten, was het eerste in Europa over dit onderwerp.

De impliciete verwijzing van het schilderij naar het aanhoudende conflict tussen christenen en moslims in de jaren 1280 lijkt onze eerste indruk te bevestigen, maar nadere beschouwing laat iets heel anders zien. De speler aan de rechterkant is een moslim met een tulband, maar de man aan de linkerkant is een christen. Ze hebben hun vijandelijkheden en hun verschillen opzijgezet voor een alliantie, als vrienden, of misschien als soldaten, die vreedzaam zijn samengekomen om een bordspel te spelen. De onbekende kunstenaar heeft een situatie gecreëerd van respect en begrip, van een vriendschappelijk samenzijn. Zijn schilderij laat een heel ander aspect zien van de zogenoemde botsende beschavingen van de islam en Europa, iets wat uiterst controversieel werd uiteengezet door de Amerikaanse wetenschapper Samuel P. Huntington. Een aspect dat over het hoofd is gezien, niet naar waarde is geschat of eenvoudigweg onbekend was.¹ De afbeelding laat vriendschap en samenwerking zien tussen twee

individueen opgevat als vijanden van elkaar en wordt hierdoor een geschilderd paradigma van de tolerantie en de uitwisseling die Europa's culturele verlichting versnelden en de aanleiding vormden voor de daarmee samenhangende onmetelijke schuld aan de islamitische beschaving. Het is precies deze paradoxale en toch intense vermenging van de levens van Europa's christenen en moslims op alle niveaus, van het meest intieme tot het meest universele, die in dit boek wordt onderzocht.

Dit boek gaat over de ontwikkeling van de Europese beschaving die door de eeuwen heen is gevormd door de vele ontmoetingen die in Europa hebben plaatsgevonden tussen islamitische en christelijke volkeren van de achtste eeuw tot in de huidige tijd. Het laat zien hoe hun moeizame culturele en religieuze uitwisselingen, die vaak plaatsvonden tegen de achtergrond van zware beproevingen, oorlog en vervolging, een hybride Europese samenleving creëerden en nog steeds creëren, een beschaving in ontwikkeling. Dit centrale beeld wordt uitgedrukt in het beeld van de smeltkroes als een plaats van transformatie, een metafoor voor het Europese continent als een plaats van transmutatie, vooruitgang en verlichting, een beschaving die voortkomt uit strijd en onenigheid, maar ook uit samenwerking en dialoog tussen moslims en christenen. Het idee van een gedeelde continentale cultuur verbrijzelt het conventionele onderscheid tussen christelijk Europa en de islamitische rijken en laat de diepgaande invloed zien van het moslimleven op een continent dat net zozeer is gevormd door de islamitische beschaving als door het Latijnse christendom.

Het perspectief van dit boek weerspiegelt de veranderende houding ten opzichte van geschiedschrijving in de 21e eeuw, waarin vastgeroeste denkbeelden uit het verleden worden losgelaten en verborgen erfgoed dat uit ons geheugen is gewist, wordt hervonden. In de conventionele geschiedschrijving wordt dit erfgoed in kaart gebracht als eeuwenlange wederzijdse vijandigheden en heftige strijd tussen de moslims en christenen van Europa, die voortkwam uit oude angst voor invasie en overwonnen worden, uit het aloude militarisme dat leidde tot kruistochten en jihad en uit een onveranderlijk negatief beeld van andere rassen en religies. Maar het tij is aan het